

BİR BİLGİSAYAR YAZILIMI İNTİHALİ SAPTAYABİLİR Mİ? BENZERLİK İNDEKSİ NE TÜR BİLGİ VERİR? İNTİHALE KARAR VERMEDE EDİTÖRÜN ROLÜ NEDİR?

Levent ÖZTÜRK

Son yıllarda Sağlık Bilimleri'nde süreli yayıncılık hizmeti veren dergi editörlerinin sözcük dağarına bir ateş gibi düştü "intihal". Editörler, yayın etiğinin standartlarından biri olarak ele almıştı konuyu başlangıçta. Ancak, *Anesthesia & Analgesia* dergisinin editörü Shafer (1) tarafından bu yılın başında kaleme alınan ve editörün "*Yakalanacaksınız*" adını verdiği editoryal yazıda sorunun büyüklüğünü farkedince editörler için intihal kavramı mücadele edilmesi gereken öncelikli bir konu haline geldi. Şöyle diyordu Shafer (1) "Aylar boyunca gönderilen her makaleyi taradım. Her 10 başvurudan yaklaşık 1'inde kabul edilemeyecek miktarlarda metnin kelimesi kelimesine alındığını ve diğer kaynağa atıfta bulunulmadığını saptadım". Böyle bir tarama yapması elbette günümüzde daha önce yayınlanmış kaynaklarda bulunan metin parçaları ile dergiye değerlendirilmek amacıyla gönderilen makalelerdeki metin parçalarını karşılaştıran ve 6 kelimenin üzerinde birebir aynı dizilimi saptayabilen bilgisayar yazılımları ile mümkün oldu. O yazıyı ilk okuduğumda kendisine imrenmişim.

Keşke bizde de böyle imkanlar olsa ve kendi dergilerimiz için bu tür taramaları yapabilesek, ama bunu nasıl finanse edebiliriz, diye iç geçirirken, gelen bir yazı ile *ithenticate* programının kullanıma açıldığı ve ücretsiz olarak kullanabileceğimiz haberi ile sevince boğulduk. O hevesle hemen bir editoryal yazı yazarak ben de *Balkan Medical Journal* dergisinin baş-editörü olarak bundan sonra gönderilecek makalelerde, bu yazılımın kullanılmasıyla uygun olmayan alıntılar tespit için tarama yapacağımızı duyurdum (2). Buraya kadar herşey güzel! Ancak, bu yazılımların hatalı sonuçlara yol açabileceğini anlamamız da uzun sürmedi. Çünkü, ilk taramalarda %50 üzerinde benzerlikler saptamaya başladık. -İşte yakaladık, diye sevinirken, detaylı inceleme yaptığımız zaman sonucun zannettiğimiz gibi olmadığını gördük. Örneğin, Aynı yazar grubunun isimleri, daha önceki yayınlarında da geçtiği için metin eşleştirici program tarafından saptanmış ve benzerlik oranına eklenmişti. Yazarın yazışma adresi, yine daha önce yayınladığı bir makale ile eşleşme göstermiş ve benzerlik oranına katkıda bulunmuştu. Makalede atıfta bulunulan kaynaklar bölümü, benzerlik indeksine önemli bir katkıda bulunuyordu. Tüm bunlar dışlandığında ise oranın %20'ler civarına düştüğünü gördük. Bu orana, birebir alıntı yapılan ve alıntı yapılan kaynağa da cümle sonunda atıfta bulunulan metin bölümleri de dahildi. Bazı yazarların alıntı ya da aktarım (İngilizce'de quotation) kavramları ile açıklama, yorumlama, tefsir (İngilizce'de paraphrase) kavramları arasındaki farkı bilmediğini belirledik. Aktarım yaparken tırnak işareti ile aktarılan metni diğer bölümlerden ayırmak ve sınırlarını belirlemek ve sonuna atıfta bulunmak gerekirken, açıklamada ise orijinal fikri daha basite indirgeyerek yazarın kendi cümleleri ile aşağı yukarı aynı uzunlukta yorumlaması

Prof. Dr. Levent ÖZTÜRK - *Balkan Medical Journal* Baş Editörü
Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı - EDİRNE
leventozturk@trakya.edu.tr

ve sonuna atıfta bulunması yeterli görülmektedir. Biz de ise çoğu yazar, aktarım yaptığı halde aktardığı metnin sınırlarını belirtmeden sadece sonuna kaynak göstermenin yeterli olduğunu zannetmektedir. Aslında burada yazarın amacı aşırma değil ama belki de uygun atıf yapmayı bilmediği için koymadığı iki tırnak işareti dışında eksiklik bulunmamaktadır. İşte bu yazının kaleme alınması, bilgisayar yazılımı ile intihal taraması yaparken karşılaşılabilecek zorlukları ve dikkat edilmesi gereken noktaları tartışmaya açmak ihtiyacından doğmuştur. Bu noktada editöre büyük sorumluluk düşmektedir. Editör, aslında herşeyi uygun yapan bir yazarı "hırsızlık" ile suçlama riski altındadır. Üstelik, genel tanım olarak aşırmanın ne olduğu bilinse de, miktar ve nitelik konusu hala tartışmalı görünmektedir.

Yayın etiği konusunda ürettiği algoritmalar ile olaylara yaklaşımımızı önemli ölçüde kolaylaştıran ve dergi editörleri olarak örnek aldığımız Yayın Etiği Komitesi (Committee on Publication Ethics, COPE) üyelerinden Elizabeth Wager (3) yazdığı tartışma yazısında yapılan alıntının ne zaman intihal olarak değerlendirilebileceği konusunda önemli ipuçları vermektedir. Alıntı yapılan metnin büyüklüğü yanısıra bilgi ya da fikir olup olmaması ve orijinalliği de önem kazanmaktadır. Kurala göre altı kelime ve üzerinde birebir alıntılar intihal riski nedeniyle bilgisayar yazılımları tarafından saptanmaktadır. Ama alıntı yapılan metin parçası standart bilgi ya da yaygın kullanım içeriyorsa intihal olarak değerlendirilmemelidir. Örnekleri, birlikte inceleyelim: "A p value lower than 0.05 was considered as statistically significant" ya da "Study protocol was approved by local ethics committee" ya da "This study was undertaken to investigate the relationship between..." Bu tip cümleleri sanırım binlerce makalede aynı halde görebiliriz. Bunlar "standard phrase" olarak adlandırılmaktadır. Bir de "common knowledge" olarak adlandırılan ve yine atıfta bulunmanın gerekli olmadığı metin parçaları da vardır. İşte örnekler: "Sağlıklı genç erişkin bireylerde ortalama sistolik arteriyel kan basıncı 120 mmHg civarındadır" ya da "Hipotalamus diensefalonda bulunur ve limbik sistemin önemli bir parçasını oluşturur". Bu tip alıntılar artık herkes tarafından bilinmektedir ve yaygın ya da ortak bilgi haline gelmiştir. O halde editör, bir alıntının özgün bir fikir mi? yoksa standart cümle mi ya da ortak bilgi mi olduğunu da değerlendirmek zorundadır. Bu tip kullanımlar 6 kelime barajını aşmış olsa da intihal olarak kabul edilmemelidir.

Tartışılması gereken diğer bir konu da makalenin metot bölümünde yer alan alıntılarının nasıl değerlendirileceğidir. Diğer bir deyişle benzerlik gösteren alıntının makalenin hangi bölümünde yer aldığı da önemli bir konudur. Görünüşe göre burada da fikir birliği yoktur. Bazı editörler, metot bölümündeki alıntıları intihal kabul ederken, diğerleri metot bölümünde yapılan birebir alıntıları bu kapsamda değerlendirmemektedir. Sağlık bilimlerinde orijinal araştırmalarda çoğunlukla standart protokoller kullanılmaktadır. Örneğin, sıçanlarda miyoglobulin akut böbrek yetmezliği modelinde çalışmalar yapan bir araştırmacı, bu hayvan modelini yazdığı makalelerde olasılıkla benzer şekilde tanımlaması gerekecektir. Fibromiyalji hastalarında yapılan bir çalışmada dahil etme kriterleri içinde hastalığa yönelik tanı kriterleri çok büyük olasılıkla referans bir kaynaktan alınacaktır ve fibromiyalji tanısı koymak için aynı kriterler kullanılacağından benzerlik görülecektir. Uzun süreli çalışmalarda da aynı durum görülür. Ülkemizde kardiyoloji alanında yapılan Türk Erişkinlerinde Kalp Hastalıkları ve Risk Faktörleri (TEKHARF) çalışması ilk kez 1990 yılında başlatılmış ve en uzun süredir devam eden araştırmalardan biridir. Böyle bir araştırmadan elde edilen veriler periyodik olarak farklı zamanlarda birçok farklı makalede yayınlanabilir (4-6). Üretilen tüm bu makalelerde

yöntem bölümü çalışma dizaynı aynı şekilde yazılmak zorunda kalınacaktır. Bu elbette, bilgisayar yazılımı tarafından yakalansa bile intihal olarak değerlendirilmemelidir. Tüm bu örnekler incelendiğinde ortaya çıkan tablo şudur. Editörler bilgisayar yazılımı kullanarak metin benzerliği taraması yaparken, buldukları benzerlik indeksine metot bölümündeki benzerlikleri dahil ederken çok dikkatli olmaları gerekir. Buradan metot bölümünde intihal olmaz anlamı da çıkmamalıdır. Bir araştırmacının tarif ettiği orijinal bir ölçüm yöntemi tanımlanırken, yöntemi tarif eden kaynağa atıfta bulunulması da doğal olarak aranmalıdır. Araştırmaların daha çok tartışma bölümlerinde yazarlara ait orijinal görüşlerin ya da yorumların yer alması beklenmelidir. Derleme niteliğinde olan yazılarda da yazarlara ait orijinal katkı gözetilmelidir.

Tartışmalı olan bir diğer konu da, yazarın kendi daha önce yazdığı makalelerden alıntı yapması durumudur. Buna çeşitli kaynaklarda "kendinden aşırma - self-plagiarism" denildiğini görüyoruz. Yazar her ne kadar, -bu fikri ben başkasından aşırmadım, fikir benim fikrim, diyerek itiraz etse de, yayın öncesinde imzalanan yayın hakkı transferi ile, o fikrin mülkiyeti dergiye devredilmiş oluyor ve kişinin kendi makalelerinden birebir alıntı yapması da işte bu yayın hakkının ihlali anlamına gelebiliyor. Yine de, kendinden yapılan alıntılarda bazı editörler %30'a kadar alıntı yapılabileceğini söylerken, bazı editörler ise %10 sınırını geçmemek gerektiğini vurguluyorlar (1). Burada sınırın her halükarda 6 kelime üzerine çıktığını görüyoruz. En zoru da belli bir konuda önemli katkı yapmış bilim insanlarının o konu ile ilgili birçok dergiden yazı daveti almasıyla ortaya çıkan durumdur. Birincisi araştırmacı, katkısını daha geniş kitlelere duyurabilmek için birçok yazı kaleme alacaktır. Diğer yandan bu yazılarda önemli oranda benzerlikler olabilecektir. Ben bu noktada editörlük işini yüklenmiş olan meslektaşlarıma sormak isterim. Bu yıl immün sistemdeki dendritik hücreleri keşfi nedeniyle Nobel Ödülü alan araştırmacı, derginiz için antijen sunan hücreler olarak dendritik hücrelerin immün rolü konulu bir derleme ya da perspektif yazısı yazmış olsaydı, bu yazıyı taramadan geçirir miydiniz? ve bu yazının, aynı araştırmacının daha önce bir başka dergide yayınladığı bir derleme yazısı ile %28 benzerlik gösterdiğini saptamış olsaydınız ne yapardınız? Bu oranı %10'un altına düşürmesi için yazarı ikaz eder miydiniz?

Buraya kadar olan tartışmadan anlaşıldığı kadarıyla, dergilerin elektronik ortamda makaleleri metin benzerliği için tarayabilmelerini sağlayan programların ve yazılımların olması, işimizi bir yandan kolaylaştırırken bir yandan da farklı sorumluluklar yüklemektedir. Editör, öncelikle alıntı yapma yöntemleri, uygun alıntılar ve uygun olmayan alıntılar konularında kendini geliştirmek ve bilgi eksikliğini gidermek zorundadır. Daha sonra, bu tür programları kullanarak elde ettiği benzerlik indeksi gibi sonuçları nasıl yorumlaması gerektiğini de iyi anlamış olmalıdır. Salt benzerlik indeksi yüksek (görünüşe göre bu yüksekliğin de sınırı duruma göre değişebiliyor) bulundu diye, bir makalenin reddedilmesi hataya sürükleyebilir. Editörler ülkemizin bilimsel yayıncılığına katkıda bulunurken, bir eğitim misyonu da yüklenmek ve yazarları bu konularda bilgilendirerek, daha nitelikli yayınların çıkmasını sağlamak zorundadır. Bunu yaparken kendilerine bazı standart değerlendirme formları geliştirmek, intihal kararı verirken farklı olgular arasında standart yaklaşım getirebilmek amacıyla kontrol listeleri oluşturmak ve verdiği kararın keyfe keder verilmediğini göstererek gerekçelendirmek zorundadır. Bilgisayar yazılımlarının kullanımına hangi aşamada başvuracağını da önceden belirlemiş olmalıdır. Bu taramalar, gönderilen tüm makaleler üzerinde yapılabilir; editoryal değerlendirmeden geçtikten sonra hakemlere gönderilecek makalelere yapılabilir; hakem görüşleri geldikten

sonra kabul edilmesi düşünülen makalelere yapılabilir. Birinci seçenekte zaman kaybı ve maliyetin daha yüksek olacağı düşünülmektedir (3). Fakat, sorunun yaygınlığı gözönünde bulundurulduğunda en azından bir süre, gelen her makaleyi taramadan geçirmek daha güvenli bir yol olarak görülmektedir. Sonuçta intihal varlığına karar verecek olan bilgisayar değil, editördür. Editör, bir yandan okuyucusuna güvenilir ve geçerli bilgi aktarmak için çalışırken, bir yandan da suistimal niyeti görmediği yazarların gelişimine katkıda bulunmak için gerekli ikazları yapmalı, basit cümle benzerlikleri nedeniyle, makalenin bilimsel içeriği ve sunduğu orijinal verilerin değerini görmezden gelmemelidir. Editör, akşam vicdanı ile başbaşa kaldığında kabul ettiği makaleler için de, reddettiği makaleler için de huzurlu olabildiğinde görevini eksiksiz yapmış olacaktır.

Kaynaklar:

1. Shafer SL. *You will be caught. Anesthesia & Analgesia* 2011;112:491-3.
2. Ozturk L. *Plagiarism Bros. CTRL-C and CTRL-V are Under Surveillance. Balkan Med J* 2011;28:351.
3. Wager E. *How should editors respond to plagiarism? COPE discussion paper. COPE 2011* http://www.publicationethics.org/files/COPE_plagiarism_disc%20doc_26%20Apr%202011.pdf (erişim Ekim 24, 2011).
4. Onat A, Dursunoğlu D, Kahraman G ve ark: *Türk erişkinlerinde ölüm ve koroner olaylar: TEKHARF çalışması kohortunun 5-yıllık takibi. Türk Kardiyol Dern Arş* 1996; 24: 8-15.
5. Keleş I, Onat A, Sansoy V, ve ark: *TEKHARF 1997/98 taraması yeni kohortunda risk faktörleri ve kalp hastalıkları prevalansı. Türk Kardiyol Dern Arş* 1999; 27: 104-9.
6. Onat A, Yazıcı M, Sarı I ve ark: *TEKHARF 2003 yılı tarama takibi: ölüm ve koroner olaylara ilişkin sonuçlar şehirlielerde mortalitenin azaldığına işaret. Türk Kardiyol Dern Arş* 2003; 31:762-9.